

Tidligste gengivelse af Rosenborg Slot. Maleri formentlig af Carel van Mandern, ca. 1638. De danske Kongers kronologiske Samling, Rosenborg. Ill. fra bogen.

- Earliest depiction of Rosenborg Palace. Painting presumably by Carel van Mandern, ca. 1638. De danske Kongers kronologiske Samling, Rosenborg. Illustration from book.

Haverne – dengang

Annie Christensen: *Haverne – dengang*. Rhodos, internationalt forlag for videnskab og kunst, 1999. 396 s., ill. 325 kr.

Haverne – dengang er en stor bog, som alt for længe har tyngt på anmelderens bord og samvittighed, (den vejer 3,15 kg). Den er et af de senere års mammutværker om havekunst, men den handler ikke alene om havekunst, men også om dansk havebrug i 1600-tallet. Forfatteren er hortonom og lic. agro. fra Landbohøjskolen og har derfor kunnet gå grundigt ind i dyrkningsteknik, klimaproblemer og plantesortiment, mens Annie Christensen selv understreger, at hun ikke er kunsthistoriker eller bygningskyndig. Det er med denne baggrund, at hun har gennemført sine undersøgelser, som sammenstilles til en kronologisk beretning om haverne i 1600-tallet.

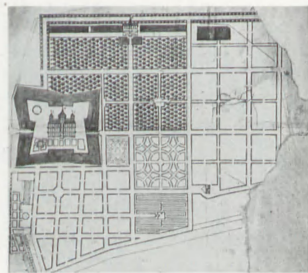
Det lønner sig at læse introduktionen, da den giver en forståelse for forudsætningerne og metoden. I teksten kommer der dog en del indforståede bemærkninger, og det kan være svært at kapere mængden af informationer.

Et imponerende forskningsarbejde

Forfatteren har ydet en kæmpe indsats for at afdække 1600-tallets havebrug og havekunst især inden for det danske kongehus, primært i Chr. IV og Fr. III's regeringstid.

Annie Christensen har med en utrolig ihærdighed gennemgået alle mulige arkivalier i Rigsharkivet og Det Kgl. Bibliotek, som kunne rumme oplysninger om ansættelse af gartnere, indkøb af planter og frø, toldregnskaber, dagbøger, samtidens udenlandske havelitteratur og botaniske værker og har ud fra disse oplysninger forsøgt at skabe et billede af en række kongelige haver.

Første del af bogen er en systematisk gennemgang af haverne ved Gottorp Slot, Nykøbing slots haver, haven ved Rosenborg, dronning Sophie Amalies haver og 1600-tallets haver i øvrigt med henvisning til arkivalienumrene, hvorved teksten bliver noget tung at læse for den almindelige læser. Man advares på forhånd om, at det er svær læsning, og henvises til et senere afsnit, hvor havernes parallelle udvikling periode for periode er summeret op. Herefter følger et afsnit med en mere detaljeret gennemgang af plantesortiment og dyrkningsfaciliteter på Gottorp.

Plan af Rosenborg Slotshave ca. 1670. Krumspringet, der nu er genopstået i anden skala og ny form ses omtrent i midten.

- Plan of Rosenborg Palace Gardens ca. 1670. The "gambol", which has been re-created in another scale and form can be seen in the center.

De to næste afsnit om dyrkning af eksotiske planter og dyrkning af køkkenurter røber forfatterens plante- og dyrkningskendskab. Der er gennemgået en uendelig mængde kongelige regnskaber for at udtrække indkøb af planter og frø og samtidig får man også at vide, hvad de forskellige gartnere hed, og hvor de var ansat.

Endelig følger afsnit 5 på ca. 40 sider med en mere flydende opsummering af havernes tilstand i 1600-tallet periode for periode med hop på 4-10 år.

I afsnit 6 bliver de enkelte haveelementer såsom anlæg af havegange, afgrænsning af kvarterer og bede, bedenes størrelse og beplantning på grundlag af de spredte notater i kildematerialet, opsummeret, herunder også buegange, alleer, træplantninger, potter og baljer m.m., intet er glemt. Bogens hovedafsnit slutter, som et forskningsarbejde bør, med en vurdering og en konklusion. Men der er mere, nu følger 15 bilag, hvoraf det første er en redegørelse for byggeaktiviteter af interesse for haven ved Rosenborg. De øvrige bilag er bl.a. gengivelse af originaltekster, der er henvist til i hovedteksten.

Appendix I rummer en oversættelse til de medtagne plantelisters prælinæiske navne. Oversættelsen er foretaget af tidligere professor ved Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole dr. phil. Johan Lange.

Appendix II rummer en oversættelse af Otho Sperlings beholdningsliste for Rosenborghaverne 1642. Otho Sperling var læge og i en periode inspektør for haverne. Oversættelsen er foretaget af den engelske Dr. John Harvey (1911- 1997). Listen er opsat alfabetisk med det moderne navn først.

Til sidst kommer et engelsk summary, noter, kilder, litteraturliste, forkortelser, register og en figurliste.

Bogen er illustreret med planer og tegninger, fundet i arkiverne af de omtalte haver, nogle kendte og nogle, som ikke tidligere har været publiceret, der er spændende ting imellem. Fra samtidens havebøger er der hentet tegninger af redskaber, væksthuse og plantekasser.

Endelig er den store bog beriget med ca. 40 farvegengivelser af datidens planter hentet fra plancherne i Gottorfer Codex, et pragtfuldt værk, som findes på Den Kongelige Kobberstiksamling.

I forbindelse med illustrationerne lidt malurt i bageret. Ved læsning af de første afsnit er det utroligt frustrerende, at planerne til de omtalte haver ikke findes på samme sider, men skal søges via et planche-

nummer et eller andet sted længere henne i bogen. På bagerste side gemmer der sig en liste med figurplacering, den hjælp kommer lidt sent.

Omslaget på bogen fortjener en særlig omtale. Det er en gengivelse af et farverigt maleri, der viser Fr. III og Sophie Amalie til hest omgivet af blomster og løvværk malet af O. Ellinger. Herligt at få det frem fra Rosenborgs gemmer.

Haverne – dengang er et arbejde, som repræsenterer mange års arkiv søgninger, derefter sortering af tusinder af noter. Sammensætning af de ofte spredte informationer til et hele, der kombineres med de få planer og prospekter, der findes, danner et billede af en have. Ikke nok med det, for at få udviklingshistorien på plads, er datidens udenlandske havelitteratur grundigt studeret, det samme er familierelationerne inden for kongehuset. Hvor kom dronningerne fra? Hvor levede deres slægtninge? Hvor havde gartnerne fået deres uddannelse og hvilke udenlandske planteskoler var leveringsdygtige?. En stor indsigt i udviklingen af mistbænke og laurierhuse og til sidst det, vi forstår ved drivhuse, får man også. Det er som sagt i starten en tung sag i mere end en betydning, Annie Christensens tekster er ikke let læste, men nu er oplysningerne om 1600-tallets haver tilgængelige, og der er med udgangspunkt i *Haverne – dengang* stof til yderligere forskning.

Annie Christensen har udført det store arbejde og har takket være sin ihærdighed og stædighed gjort et manuskript færdigt. Ny Carlsbergfondet og forlaget Rhodos har gjort publiceringen mulig.

Jette Abel

Bogens forside. Kong Frederik III og Dronning Amalie til hest, omgivet af blomster og løvværk. Maleri af O. Elliger, ca. 1655. De danske Kongers kronologiske Samling, Rosenborg
• Book cover. King Frederik III and Queen Amalie on horseback surrounded by flowers and foliage. Painting by O. Elliger, ca. 1655. De danske Kongers kronologiske Samling, Rosenborg.